

'Duits rechtspopulisme mist charismatisch leider'

Uniek onderzoek brengt Duits rechtsextremisme in kaart

Achtergrond - 25 juni 2009 - Auteur: Marja Verburg

(25 juni 2009) In Duitsland is een kwart van de bevolking ontvankelijk voor rechtspopulistische ideeën, aldus Wilhelm Heitmeyer, die onderzoek doet naar extreemrechts. Toch heeft Duitsland geen partij als de PVV om dat in parlementszetels om te zetten. Dat heeft te maken met het Duitse partijensysteem. “Maar we hebben ook geluk dat we geen figuur als Wilders hebben.”

Ondanks het potentieel van 20 tot 25 procent voor rechtspopulistische ideeën is de kans niet groot dat extreemrechtse of rechtspopulistische partijen in de Bondsdag terecht komen. “Extreemrechts staat te ver van de meeste mensen af vanwege bijvoorbeeld de neonazistische symbolen”, zegt Heitmeyer. “Daarom stemmen de mensen die open staan voor rechtse ideeën in Duitsland nog steeds op de traditionele partijen.”

Heitmeyer was vorige week in Nederland voor een conferentie over rechtsextremisme in beide landen, georganiseerd door de Anne Frank Stichting en het Duitsland Instituut Amsterdam. De onderzoeker vertelt na afloop van de conferentie dat hoger opgeleiden in Duitsland, anders dan in Nederland, niet zo ontvankelijk zijn voor rechtspopulisme. Terwijl angst voor de islam de afgelopen jaren in beide landen wel onder hoger opgeleiden is toegenomen.

“Dat rechtspopulisme in Duitsland voornamelijk lager opgeleiden aanspreekt, komt mede omdat wij geen aansprekende, charismatische figuur als Wilders hebben,” zegt Heitmeyer. “De vraag is wat er gebeurt als er wel zo iemand opstaat.”

Heitmeyer is directeur van het Institut für interdisziplinäre Konflikt- und Gewaltforschung (IKG) aan de Universität Bielefeld, dat onderzoek doet naar sociale desintegratie, etnisch-culturele conflicten, rechtsextremisme en geweld.

Nederlandse onderzoekers kijken jaloers naar de middelen die de Duitsers hebben om de ontwikkeling van discriminatie van minderheden en bevolkingsgroepen in hun land in kaart te brengen. Tussen 2002 en 2012 onderzoekt het instituut

jaarlijks gevoelens van bijvoorbeeld racisme, antisemitisme en vreemdelingenhaat. Inmiddels coördineert het instituut vergelijkbaar onderzoek in acht andere landen, waaronder Nederland. De resultaten daarvan worden dit najaar verwacht.

Oost-Duitsland

“Je moet wel onderscheid maken tussen extreemrechts en rechtspopulisme”, zegt Heitmeyer. Het verschil is dat de eerste de ongelijkwaardigheid van groepen benadrukt en geweld accepteert. Uit het Duitse onderzoek blijkt dat rechtsextremistische en rechtspopulistische ideeën vooral in Oost-Duitsland aanslaan. Daar is de politieke en sociale desintegratie hoger dan in West-Duitsland. Extreemrechtse partijen als de NPD (Nationaldemokratische Partei Deutschlands) spelen daar op in.

“De NPD profileert zich in het Oosten heel bewust als partij die de problemen van de mensen begrijpt. Ze zorgt voor scholen en andere praktische voorzieningen waar de bevolking op zit te wachten en benadrukt de Duitse identiteit”, legt Heitmeyer uit. “Dat is heel slim. De mensen kunnen hun baan en hun huis verliezen, maar hun Duits-zijn kan niemand ze afnemen.”

Het gevaar van verkiezingssuccessen van partijen als de NPD – die bijvoorbeeld zetels heeft in de parlementen van Saksen en Mecklenburg-Vorpommern – is dat de bevolking zowel de partij als haar gedachtegoed normaal gaat vinden. “Als dat eenmaal het geval is, kun je niet meer zoveel tegen zo’n partij uitrichten”, zegt Heitmeyer.

Partijverbod

Naast het ontbreken van een charismatische leidersfiguur speelt ook het Duitse partijstelsel rechts parten. Zo moet een partij in Duitsland op landelijk en op deelstaatniveau minstens 5 procent van de stemmen halen om zitting te mogen nemen in het parlement. “Dat is na de Tweede Wereldoorlog in de Duitse grondwet opgenomen om de democratie te beschermen tegen extreme *Einzelkämpfer*”, aldus Heitmeyer.

Daarnaast moeten Duitse partijen statuten, een bestuur en leden hebben en ze moeten meedoen aan verkiezingen. Dat betekent genoeg campagnegelden in kas en kieslijsten indienen. Daarvoor krijgen ze van de staat dan belastinggeld. “Een partij als de PVV zou in Duitsland niet worden toegelaten omdat die geen leden heeft”, zegt Heitmeyer.

NPD

De Duitse staat heeft bovendien de mogelijkheid een partij te verbieden als die zich niet aan de grondwet houdt. De laatste keer dat de overheid dit probeerde, ging het mis. Dat was in 2003 en het ging om de NPD. De argumenten van de overheid waren steekhoudend, maar de rechter weigerde een verbod uit te spreken.

Probleem waren infiltranten van de binnenlandse veiligheidsdienst die op grote schaal binnen de partij actief waren. Mede daardoor kon de rechter niet meer bepalen wat nog puur NPD was en wat de invloed van de infiltranten was.

Heitmeyer vraagt zich af of een verbod überhaupt wel tot het door de overheid gewenste resultaat leidt. “De NPD komt bij zo’n verbod als winnaar uit de bus. De partij krijgt dan een martelaarspositie. Bovendien past extreemrechts zich aan de nieuwe situatie aan, zodat het probleem zich weer op een andere manier aandient. Of ze gaan ondergronds, en dan heb je er geen zicht meer op.”

Wilders

Nederland moet volgens Heitmeyer daarom oppassen met de aanklacht wegens haatzaaien die nu tegen Wilders loopt. “Daarmee speel je de PVV in de hand. Je moet juist de problemen die Wilders benoemt en waarmee hij succes heeft, aanpakken en van hun overdrijving ontdoen.”

“Je moet als overheid in ieder geval geen campagnes als ‘Du bist Deutschland’ voeren, waarmee je de Duitse identiteit benadrukt”, zegt Heitmeyer. “Dat werkt sociale desintegratie alleen maar in de hand, omdat mensen zich buitengesloten voelen. Sociale problemen worden door economisch beleid veroorzaakt. De overheid moet geen identiteitscampagnes voeren, maar een sociaal arbeidsmarktbeleid.”

In 1997 onderzocht Heitmeyer in hoeverre Turkse jongeren ontvankelijk zijn voor fundamentalistische ideeën. “Daar was iedereen woedend over, ook in Nederland. Ik construeerde alleen maar vijandbeelden op deze manier, vond iedereen. Zulke ontvankelijkheidspatronen bestonden niet, en al helemaal niet in Nederland, was de reactie”, vertelt de Duitse onderzoeker.

“Maar dat is zelfbedrog. Juist het onderdrukken van zo’n stemming wreekt zich. Je hoort daar nu ook niemand meer tegen ageren. Je moet de problemen bespreekbaar maken.”

Marja Verburg is redacteur van het Duitslandweb

Zie ook:

[Het onderzoek van het IKG van de Universität Bielefeld
Nederlandse Monitor Racisme en Extremisme](#)

Afbeeldingen:

Rijksdaggebouw: [flickr.com/laurenatclmson](https://www.flickr.com/photos/laurenatclmson/)

Campagne Du bist Deutschland: [dpa/picture-alliance](https://www.dpa.com/picture-alliance)

Dit is een artikel gedownload via duitslandinstituut.nl.

Artikel: <https://duitslandinstituut.nl/artikel/722/duits-rechtspopulismemist-charismatische-leider>